

Veniturile și cheltuielile domeniilor mănăstirești din Oltenia în epoca modernă

Dumitru Căuc
cautdumitru02@yahoo.com

Orice demers de cunoaștere a domeniului mănăstiresc din Oltenia trebuie să aibă în vedere modul în care acesta și-a gestionat resursele. Iată de ce ne propunem în acest studiu să analizăm cum își realizau și cheltuiau veniturile mănăstirilor, cum se raportau la noile realități socio-economice

În actualul stadiu al cercetării istorice este dificilă stabilirea cuantumului veniturilor fiecărei proprietăți ecleziastice, la fel de dificilă fiind și stabilirea exactă a veniturilor și cheltuielilor așezămintelor ecleziastice în perioada de existență a domeniului mănăstiresc.

Diferitele catagrafii și catastifuri întocmite cu ocazia dării în primire a gestiunii așezămintelor sau a proprietăților (în cazul arendării) sunt incomplete sau acoperă o arie restrânsă.

În cercetarea de față am folosit cu predilecție datele colectate de Dionisie Pop Marțian în anii 1859-1862, la care am adăugat informațiile culese din Arhivele Naționale din București, Craiova, Tg-Jiu, Drobeta-Turnu Severin, Rm. Vâlcea.

Iată care era cuantumul și structura veniturilor mănăstirilor din Oltenia în anul 1862:¹

A. SITUAȚIA VENITURILOR MĂNĂSTIRILOR NEÎNCHINATE

Județul Orașul / Târgul Plasa / Plaiul	Nr. proprietăților	Venitul anual al (în galbeni)								Suma totală a arenzi- lor
		Morilor	Hanurilor, Cârciu- milor, Băcăniilor	Pădurilor	Viilor	Țarinelor	Caselor de pe proprietate	Suma totală	Suma constatată de comisiile de finanța	
I. DOLJ 1. Calafatu	1	-	7	7	7	...

¹ *Analele statistice, an 2, trim. I-IV 3-4,5-8, 1861, p. 30-41*

Amaradia	2	-	55	98	200	1366	15	1734	1820	1566
Balta	10	60	845	...	238	23765	...	24908	16418	38847
Câmpu	9	60	687	14042	319	15108	15108	15487
Jiul de sus	3	160	...	50	...	1420	...	1630	2390	4022
Jiul de jos	5	2300	1218	...	332	7595	...	11445	12713	12618
Dumbrava	10	32	93	16	179	4442	33	4795	10133	12789
Ocolu	7	-	126	...	54	3172	...	3352	5606	3842
TOTAL	47	2612	3031	164	1003	55802	367	62979	64195	89177
II. GORJ										
Tg-Jiu	8	-	-	-	-	57	-	57	47	...
Ocolu	6	20	5	...	20	1934	3	1982	2083	2017
Jiu	8	...	52	45	15	5320	15	5447	7795	10917
Amaradia	5	2	1228	...	1230	1313	1611
Gilortu	9	...	6	21	8	829	...	864	977	699
Novaci	21	111	211	74	...	1756	52	2204	2668	5330
Vîlcanu	121	110	16	17	1566	2774	28	4501	5460	4518
TOTAL	178	241	290	157	1601	13898	98	16285	20343	25146
III.MEHE-DINȚI										
Cerneți	2	20	31	203	-	254	215	210
Motru de sus	4	50	9	...	31	1863	18	1988	2307	2332
Motru de Jos	6	45	86	17	159	6129	28	6559	6538	7062
Dumbrava	10	13	18	49	110	2683	23	3008	3445	4778
Câmpu	7	...	506	16	597	5220	93	6416	9511	12562
Blahnița	8	12	216	...	1017	9668	54	10968	11724	19978
Ocolu	5	29	90	...	442	4288	37	4927	4925	8077
Cloșani	3	10	460	850	...	1320	1047	1088
TOTAL	45	179	1385	228	2387	30967	253	35440	39712	56087
IV.ROMA-NAȚI										
Oltu de sus	16	1	306	20	453	4977	...	5757	10233	9555
Oltu de jos	6	...	441	...	57	5963	74	6535	6736	1770
Oltețu	13	...	215	3	37	3944	10	4209	6198	7229
Ocolu	13	90	279	20	50	7025	17	7481	10376	11479
Balta	10	410	498	...	425	10812	...	12145	29809	29496
TOTAL	58	501	1739	43	1022	32721	101	36127	63342	59529

V. VÂLCEA										
Râmnicu	5	155	15	208	...	378	342	100
Ocna	4	15	...	15	20	46
Drăgășani	3	...	400	...	528	1000	...	1928	7111	500
Oltu	14	10	35	...	754	4655	7	5461	4622	4592
Oltu de sus	52	...	42	9	20	39	...	110	76	650
Oltu de jos	2	80	4	414	1	499	501	604
Otăsău	5	140	619	35	20	4721	4	5539	2453	2197
Ocolu	29	127	144	...	99	4920	528	5810	6600	4482
Cozia	15	142	272	...	14	1933	1292	3653	4567	4905
Horezu	5	44	110	15	2	2385	9	2565	5210	4811
TOTAL	84	618	1637	139	1433	20290	1841	25958	31502	22887

B. SITUAȚIA VENITURILOR MĂNĂȘTIRILOR ÎNCHINATE

Județul Orașul / Târgul Plasa / Plaiul	Nr. proprietăților	Venitul anual al (în galbeni)								Suma totală a aren- zilor
		Morilor	Hanurilor, Cărciu- milor, Băcăniilor	Pădurilor	Viilor	Țarinelor	Caselor de pe proprietate	Suma totală	Suma constatată de comisiile de finanța	
I. DOLJ										
Amaradia	1	...	8	400	5	413	750	700
Balta	7	90	445	...	410	6413	20	7378	10713	13218
Câmpu	3	39	72	13944	132	14187	14187	15151
Jiul de sus	1	...	60	70	200	800	...	1130	1060	930
Jiul de jos	5	16	880	...	425	3401	18	4740	5783	6181
Dumbrava	7	40	211	...	230	5786	42	6309	7201	6390
Ocolu	3	120	115	...	461	4312	...	5008	7105	3606
TOTAL	27	305	1791	70	1726	35056	217	39165	46799	46176
II. GORJ										
Plaiul Vîlcanu	1	-	-	-	-	4	-	4	4	4
TOTAL	1	-	-	-	-	4	-	4	4	4

III.MEHE-DINȚI										
Baia de Aramă	1	20	10	...	30	24	25
Câmpu Blahnița	12	50	500	10	560	550	1400
Cloșani	3	10	909	8	990	976	1343
			322	5	337	358	397
TOTAL	7	30	19	...	104	1741	23	1917	1908	3165
IV.ROMANAȚI										
Oltu de sus	2	...	42	10	20	718	...	790	950	950
Oltu de jos	3	...	185	...	18	1843	58	2104	2646	1995
Oltețu	7	80	261	85	24	2918	16	3384	3678	1665
Ocolu	1	40	40	...	22	452	6	560	554	...
TOTAL	13	120	528	95	84	5931	80	6838	7828	4610
V. VÂLCEA										
Oltu	3	...	40	10	51	1395	...	1496	1510	1700
Oltu de jos	2	8	...	141	...	149	313	300
Horezu	2	10	15	..	3	277	102	407	1015	530
TOTAL	7	10	55	18	54	1813	102	2052	2838	2530

Cuantumul veniturilor obținute de pe cele 412 proprietăți deținute de mănăstirile pământene era de 176748 galbeni. Comisiile de finanțe constatașeră însă un plus de 42346 galbeni ceea ce face ca suma să se ridice la 219094 galbeni anual.

Mănăstirile închinatē obțineau de pe cele 55 de proprietăți 59377 galbeni anual.

În totalul veniturilor, pe categoriile inserate mai sus, în tabele, ponderea cea mai însemnată (87,44%) revenea țarinelor (pământurilor lucrate).

Structura veniturilor pe categoriile specificate se prezintă astfel:

a) Veniturile mănăstirilor neînchinatē (în galbeni)

- venituri ale țarinelor 153678
- venituri ale pădurilor 731
- venituri ale viilor 7466
- venituri ale cârciumilor, hanurilor și băcăniilor 8082
- venituri ale morilor 4150
- venituri ale caselor 2660

b) Venituri ale mănăstirilor închinatē

- venituri ale țarinelor 44545
- venituri ale pădurilor 183
- venituri ale viilor 1968
- venituri ale cârciumilor, hanurilor și băcăniilor 2393
- venituri ale morilor 465
- venituri ale caselor 422

Iată cum se repartizau cele 412 proprietăți deținute de mănăstirile nefînchinate din Oltenia în funcție de veniturile realizate:²

Județul	Câte proprietăți au venitul anual (în galbeni)											Nr. total al propriet.
	sub 10	10-25	25-50	50-100	100-250	250-500	500-750	750-1000	1000-1500	1500-3000	peste 3000	
Gorj	122	6	6	12	8	8	7	5	4	-	-	178
Dolj	1	2	3	2	4	6	7	5	2	7	8	47
Mehedinți	-1	1	2	5	6	10	5	2	4	6	4	45
Romanați	2	1	5	4	9	11	4	4	8	10	-	58
Vâlcea	1	4	14	15	10	24	9	3	2	2	-	84
Total Oltenia	126	14	30	38	37	59	32	19	20	25	12	412

În general, proprietățile eclesiastice din județele colinare și de munte sunt evaluate la sume inferioare (sub 100 de galbeni).

În județul Gorj 82% dintre proprietățile eclesiastice sunt evaluate sub 100 de galbeni, 68% fiind la limita inferioară (sub 10 galbeni). În Vâlcea proprietățile sub 100 de galbeni reprezintă 40,47%.

În județele de câmpie (Dolj și Romanați), ponderea cea mai mare o aveau proprietățile cu un venit anual de peste 100 de galbeni. În Dolj procentul este de 82,97% iar în Romanați de 79,31%. În aceste județe există și cele mai multe proprietăți cu venituri la limita superioară (peste 1000 de galbeni). În Dolj procentul este de 36% iar în Romanați de 31%.

Prezentăm, în comparație, situația și pentru proprietățile închinat:

Județul	Câte proprietăți au venitul anual (în galbeni)											Nr. total al propriet.
	sub 10	10-25	25-50	50-100	100-250	250-500	500-750	750-1000	1000-1500	1500-3000	peste 3000	
Gorj	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dolj	-	-	-	-	1	6	4	4	3	5	4	27
Mehedinți	1	2	1	-	-	2	2	-	-	-	-	8
Romanați	1	1	-	1	-	4	3	1	1	1	-	13
Vâlcea	-	2	-	-	2	1	1	-	1	-	-	7
Total Oltenia	2	5	1	1	3	13	10	5	5	6	4	55

Proprietățile eclesiastice ale mănăstirilor închinat se concentrează în județele de câmpie (72,22%). Ponderea cea mai mare o au în județele Dolj și Romanați proprietățile

² Marin Popescu-Spineni, Procesul mănăstirilor închinat *op. București, 1936*, p. 154

³ *Ibidem*, p. 155

cu un venit anual de peste 500 de galbeni (65%). În celelalte județe, împreună, sunt doar 4 proprietăți peste 500 de galbeni.

În actualul stadiu al cercetării istorice se poate aprecia că domeniul ecleziastic își trăgea cea mai mare parte a veniturilor din exploatarea proprietății funciare (țarine, păduri, vii, fânețe și pășuni). Există, cu certitudine, particularități ale exploatarei domeniului mănăstiresc de la un județ la altul. De aceea vom încerca, în continuare, să analizăm modul în care își constituiau veniturile așezămintele ecleziastice din Oltenia, pe fiecare județ în parte.

În județul Dolj suma totală a veniturilor celor 47 de proprietăți aparținând mănăstirilor neînchinat era la 1862 de 62979 galbeni. Din această sumă, venitul țarinelor reprezenta 88,60%. Suma totală din arenze era estimată la 89177 galbeni. Proprietățile ecleziastice aduceau venituri și prin utilitățile de pe acestea. Astfel, din hanuri, cârciumi și băcănii, în Dolj se obțineau 3031 galbeni, din exploatarea viilor 1003 galbeni, din mori se obțineau 2612 galbeni iar din casele de proprietate se trăgea un venit de 367 galbeni.

Deși în județ mănăstirile pământene posedau 30079 pogoane de pădure, din care 7175 cu arbori mari și 12980 cu arboret mijlociu, pădurile contribuiau la venitul proprietăților într-un procent foarte redus. De asemenea media pe fiecare pogon de vie era de 0,70 galbeni. Cele mai mari venituri se obțineau în plasele Balta, Câmpu și Jiul de Jos. În plasa Balta cele 10 proprietăți ale mănăstirilor neînchinat (Cârna, Săpatu și Măceșul de Sus, ale mănăstirilor Arnota, Nedeia și Popești, ale mănăstirii Horezu, Zăvalu, a mănăstirii Sadova, Strâmba, a mănăstirii Govora, Bistrețu, a mănăstirii Tismana, Seaca de Jos, a schitului Obedeau, dispuneau de 5 mori evaluate la 70 galbeni, cu un venit anual de 60 de galbeni, de 18 cârciumi și 6 băcănii cu un venit anual de 845 de galbeni).

Cele 235 pogoane de pădure nu contribuiau cu nici un venit, în timp ce cele 72 de proprietăți cultivate cu vie aduceau 238 de galbeni.

Cele mai mari venituri proveneau din arenzile țarinilor. De pe cele 15247 de pogoane lucrate se obținea un venit anual de 23765 galbeni. Suma totală din arenze era de 38847 lei, ceea ce reprezintă 43,56% din totalul arenzilor moșiilor mănăstirilor neînchinat din acest județ.

Între proprietățile cu mari venituri se număra Strâmba sau Catanele, care în 1851 se arenda cu 34050 lei, Cârna sau Măceșul, a mănăstirii Arnota, care se arenda în 1858 cu 233300 lei, Zăvalu, a mănăstirii Sadova, care se arenda cu 32700 lei și Bistrețul, a cărei arendă era de 140000 lei.⁴

Un factor important în creșterea valorii acestor proprietăți l-a constituit, cu siguranță, numărul mare al clăcașilor care puneau în valoare aceste moșii și asigurau renta feudală. În plasa Balta, la 1851 erau consemnați 4548 clăcași, ceea ce reprezenta 40,85% din totalul clăcașilor de pe proprietățile ecleziastice din Dolj.

Astfel, pe proprietatea Măceșul erau 283 clăcași iar pe proprietatea Bistrețu 212 clăcași. Un număr la fel de mare de clăcași se găseau pe proprietățile mănăstirii Horezu și Obedeau.⁵

⁴ Arhivele Naționale Craiova, *Prefectura județului Dolj*, 25/1859, f. 304-306, 14/1851, f. 273-274

⁵ *Ibidem*, 14/1851, f. 144

În plasa Câmpu, 92,44% din veniturile celor 19 proprietăți erau constituite din resursele pogoanelor cultivate – 14042 galbeni. Arenzile aici reprezentau 15487 galbeni. Cele 10 cârciumi adunau un venit de 845 galbeni, iar cele două mori aduceau 60 de galbeni.

Cele 9 mari proprietăți ecleziastice din această plasă aveau și un număr sporit de clăcași. Astfel, pe proprietățile Bisericii Madona Dudu se găseau 620 clăcași (Maghevitu 276, Nunia 287, Comani 57), pe moșiile mănăstirii Horezu erau 341, pe moșia Calafatu, a bisericii Sf. Ilie din Craiova 391, iar pe proprietățile mănăstirii Motru 391.⁶

În plasa Jiul de Jos, cele 5 proprietăți aduceau un venit de 11445 galbeni. Aici erau consemnate 14 mori cu un venit de 2300 galbeni, un han, 18 cârciumi și 6 băcăni cu un venit anual de 1218 galbeni. Cu toate că erau înregistrate 11662 pogoane de pădure, venitul acestora era neînsemnat. Surprinzând, de asemenea, veniturile mici ce erau obținute din plantațiile de vii. Cele 860 pogoane de vii clăcășești aduceau un venit de 332 galbeni.

Raportând suprafața cultivată din județul Dolj – 68666 pogoane, la veniturile obținute din țarine – 55802 galbeni rezultă că pe fiecare pogon se obținea, în medie, 0,21 galbeni.

Ponderea proprietăților cu venituri mari era de 36% (aici incluzându-se proprietățile cu venituri între 1000 și 3000 de galbeni). În județul Dolj sunt 8 proprietăți ale mănăstirilor pământene cu venituri de peste 3000 de galbeni, tot atâtea câte erau consemnate într-un alt județ de câmpie, Ialomița. Luând în considerare și cele 17 proprietăți cu venitul anual cuprins între 1500 și 3000 de galbeni, putem aprecia o comasare a veniturilor pe 32% dintre proprietățile mănăstirilor neînchinat din județul Dolj.⁷

Concentrându-se în județul Dolj, proprietățile mănăstirilor închinat aveau în 1862 un venit anual de 39165 galbeni. Media venitului pentru o proprietate era de 1450 galbeni. Proprietățile evaluate la peste 1000 de galbeni reprezintă 44% din totalul acestora.

Veniturile cele mai mare proveneau din arenzile pământurilor cultivate – 35056 galbeni. Ca și în cazul mănăstirilor neînchinat, din exploatarea pădurilor se obțin venituri foarte mici, ceea ce arată neracordarea domeniului la relațiile marfă – bani. Cu toate că stăpâneau 9474 pogoane de pădure bună și 9377 pogoane pădure slabă calitativ, mănăstirile închinat realizau de pe urma pădurilor din acest județ suma infimă de 70 galbeni. Această sumă se realiza în plasa Jiul de Sus, de pe proprietățile împădurite ale mănăstirii Bucovățu. Venitul realizat de pe cele 996 pogoane cultivate cu vie a fost de 1726 galbeni, ceea ce indică o medie de aproximativ 2 galbeni pe fiecare pogon. Veniturile cele mai mari sunt consemnate pe moșiile din plasele Câmpu și Balta. În plasa Câmpu se detașează prin venituri mănăstirea Segarcea, cu proprietățile Lipovu, Ungureni și Panaghia, mănăstirea Căluu, cu proprietatea Lipovu și mănăstirea Bucovățu, cu proprietățile Fântânelele și Perișoru. Între 1858 și 1862 moșiile Bucovățu,

⁶ *Ibidem*, dos. 14/1851, f. 182

⁷ Marin Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 154

Vârvoru, Leamna și Fântânelele fuseseră arendate de arendașul Ioan Leoveanu cu 154000 lei.⁸

În plasa Balta din exploatarea pământurilor arabile se obțineau 6413 galbeni, din hanuri, cârciumi și băcănii 445 galbeni, iar din vii, 410 galbeni. Aici cele mai mari venituri le obțineau mănăstirile Căluui, de pe proprietățile Rebegi și Piscu, Segarcea de pe proprietatea Segarcea și mănăstirea Hotărani, de pe proprietatea Plosca. Moșiile mănăstirii Segarcea aveau 372 de clăcași, în timp ce moșiile mănăstirii Căluui din plasa Balta, aveau 237 de clăcași.⁹ În plasa Jiul de Jos importante venituri se obțineau din hanuri, cârciumi și băcănii. Aceste utilități aparțineau mănăstirii Segarcea. Veniturile totale obținute de mănăstirile închinete în județul Dolj din cârciumi, hanuri și băcănii erau de 1791 galbeni, adică 74,84 din totalul veniturilor pe care mănăstirile închinete le obțineau din aceste utilități din întreaga Oltenie. Proprietățile mănăstirilor închinete din județul Dolj erau arendate în totalitate, la sume mari, având venituri cuprinse între 100 și 3000 de galbeni (446 dintre proprietăți aveau venituri între 1000 și 3000 de galbeni).¹⁰

Iată care erau veniturile marilor biserici din Craiova în anul secularizării:¹¹

1. Biserica Mântuleasa

- 2 prăvălii în Craiova, cu un venit de 16065 lei
- o casă în Craiova
- o grădină valorând 800 de lei
- 23 de locuri cu embatic valorând 2071 lei

2. Biserica Toți Sfinții

- 28 locuri cu embatic, cu un venit de 84520 lei
- un loc fără nici un venit

3. Biserica Sf. Nicodim Ungureni

- o chilie fără nici un venit
- o casă cu chirie
- 18 locuri cu embatic, valorând 42520 lei
- un loc mare cu 70 embaticuri, valorând 95920 lei

4. Biserica Trei Sfinți Ierarhi

- un loc cu embatic, valorând 228 lei
- 2 case cu chirie
- o vie cu embatic
- o altă vie cu embatic

5. Biserica cu hramul toți Sfinții

- 6 zile de moară la moara Busocarului, pe apa Giorocului Mare, venitul fiind estimat la 2006 lei
- 2 zile de moară la moara Gabruleasa, venitul fiind de 630 lei

⁸ Arhivele Naționale Craiova, *Prefectura județului Dolj*, dos. 14/1851, f. 182

⁹ *Ibidem*, p. 144, 149

¹⁰ Marin Popescu-Spineni, *op.cit.*, p. 153

¹¹ Arhivele Naționale, Craiova, *Prefectura județului Dolj*, dosar 31/164, f.

- 3 locuri cu embatic, valorând 225 lei
 - o casă cu chirie
6. Biserica Sf. Ion
- o prăvălie (simigerie) în Craiova, valorând 1575 lei
 - 6 locuri cu embatic, valorând 183 lei
7. Biserica Sf. Gheorghe cel Nou
- o moșie în Romanești, valoarea fiind 6446 lei
 - o moșie valorând 5901 lei
 - o prăvălie (tutungerie), valorând 2350 lei
 - o fierărie, valorând 1900 lei
 - o altă fierărie, valorând 2335 lei
 - o fierărie, valorând 1655 lei
 - o casă în curtea bisericii
 - 6 locuri cu embatic, valorând 845 lei
8. Biserica Sf. Gheorghe cel Vechi
- 17 locuri cu embatic, valorând 64320 lei
9. Biserica Sf. Arhangheli
- o moșie Târnavă, valoarea fiind de 6446 lei
 - o moșie valorând 100 lei
 - un loc cu embatic valorând 100 lei
 - o chilie lângă biserică
10. Biserica Sf. Nicolae (Dorobântie)
- 2 locuri de casă
 - un loc cu grădină valorând 100 lei
 - un loc sterp (fără venit)
 - o prăvălie cu un venit de 1054 lei
 - un loc de casă (fără venit)
11. Biserica Adormirea Maicii Domnului
- o casă cu două caturi, valorând 1732,20 lei
 - o prăvălie cu chirie, valorând 315 lei
 - 4 locuri cu embatic
 - o moșie în arendă, valorând 157 lei
12. Biserica Adormirea Maicii Domnului
- 57 locuri cu embatic, cu un venit de 751 lei
13. Biserica Madona Dudu
- 5 moșii la Maglavit, Ostroveni, Mărăcine, Gabru și Murta, cu un venit de 383460 lei
 - casă cu chirie, cu un venit de 473 lei
 - 29 de locuri cu embatic și o grădină cu un venit de 851,34 lei
14. Biserica Sf. Ilie
- o moșie la Calafat valorând 50000 lei
 - o moșie la Vlădila (Romanai), cu un venit de 2550 lei

- 10 prăvălii cu un venit de 26553 lei (cea de pe Lipocani, din Craiova aducea singură un venit de 10237 lei)
- o casă mare, în curtea bisericii, cu un venit de 1575 lei

Din datele prezentate mai sus reiese că cele 14 biserici din Craiova trăgeau din proprietățile și acareturile lor un venit de 530439 lei și 24 parale. Între acestea se disting prin veniturile obținute Biserica Madona Dudu, cu un venit de 384784 și 34 de parale, Biserica Sf. Ilie cu 80679 lei și Biserica Mântuleasa cu 19913 lei.

Cele mai mici venituri erau realizate pe proprietățile ecleziastice din județul Gorj. Cele 178 de proprietăți realizau un venit anual de 16285 galbeni, media pe proprietate fiind de 91 de galbeni. Aceasta se explică atât prin media mică a unei proprietăți, 448 de pogoane, cât și prin raportul dintre suprafața lucrată și nelucrată. Proprietățile nelucrate (fânețe, pășuni, păduri) reprezentau 76,48% din totalul moșiilor ecleziastice. Cu toate că în plaiurile Vâlcănu și Novaci se concentrau 79,77% dintre proprietățile ecleziastice pământene, ponderea veniturilor acestor plaiuri este de 41%. Cele mai multe venituri le realizau cele 8 proprietăți din plasa Jiu. Aici cele 19776 de pogoane dădeau un venit anual de 5447 galbeni, media pe proprietate fiind de 680 de galbeni. Cele mai mari venituri erau obținute din locurile lucrate – 13898 galbeni (85,34% din totalul veniturilor). Viile contribuiau cu 1600 de galbeni (9,8%), hanurile cu 290 galbeni, morile cu 241 galbeni, iar pădurile cu 157 de galbeni. Caracteristic județului Gorj este venitul foarte mic pe care-l obțineau cele mai multe dintre proprietățile ecleziastice, sub 10 galbeni erau înregistrate 122 de proprietăți, adică 68,53% din totalul acestora. Proprietățile cu cele mai mari venituri realizate din arendare erau ale mănăstirii Tismana. Între anii 1826-1829 moșia Pârâu da un venit anual de 3600 de taleri, iar Turcenii și Ilieștii 2700 de taleri.¹² În 1842 vatra mănăstirii Tismana era arendată cu 6000 de taleri. Între 1845-1844 moșia Pârâu era arendată cu 19405 lei.¹³ În urma scoaterii la mezat a moșiilor Pocruia, Godinești, Tismana, Topești, Vânăta, Gornovița și Ceauru, mănăstirea Tismana realiza din arenzile respective 403921 lei.¹⁴

Veniturile mari obținute de pe aceste proprietăți se explică atât prin mărimea suprafețelor cât și prin numărul mare al clăcașilor. Astfel, pe moșia Pârâu, de 1215 pogoane, lucrau 160 clăcași, în Pocruia, pe 1262 pogoane lucrau 170 clăcași, în Ceauru, pe 1228 pogoane lucrau 171 clăcași.¹⁵ În plasa Jiu, proprietățile aparținând mănăstirilor Tismana și Strâmba realizau un venit anual de 5447 galbeni, din care venitul pământurilor lucrate reprezenta 97,66%. În această plasă suma arenzilor proprietăților era de 10917 galbeni, ceea ce reprezenta 43,41% din totalul sumelor realizate în județul Gorj. Aici o bună parte a proprietăților erau situate în lunca Jiului.

Singura proprietate aparținând mănăstirilor închinată realiza din cultivarea pământului nesemnificativa sumă de 4 galbeni.

În județul Mehedinți, cele 148964 pogoane deținute de proprietățile ecleziastice pământene se concentrau în 45 de proprietăți, media în pogoane a unei proprietăți fiind

¹² Arhivele Naționale București, *Manuscrise, 142 Mitropolia Țării Românești*, f. 65-66

¹³ *Ibidem, Logofeția pricinilor bisericesti*, 27/1843, f. 713

¹⁴ *Ibidem, Logofeția*, 15/1842, f. 21-106

¹⁵ Arhivele Naționale Tg-Jiu, *Prefectura județului Gorj*, dos. 2-3/1864-1889*, f. 8-64, 4/1864-1879, f. 20-79

de 3310 (a doua ca mărime după județul Dolj, unde era de 4081 de pogoane). Veniturile totale obținute de mănăstirile pământene de pe proprietățile din acest județ erau de 35440 galbeni, media pe proprietate fiind de 787 galbeni. Ponderea veniturilor obținute din cultivarea proprietăților era de 87,37%. Alte venituri erau obținute din vii, 2387 galbeni, din hanuri, băcănii și cârciumi, 1385, din mori, 179 galbeni.

Deși în județul Mehedinți mănăstirile pământene dețineau 72452 pogoane de pădure, adică 39,21% din totalul suprafețelor de pădure stăpânite de acestea în județele Olteniei, venitul realizat de acestea era infim, de 228 galbeni. Din vii, mănăstirile realizau 2387 galbeni, ceea ce reprezenta 32% din totalul veniturilor pe care acestea le realizau de pe proprietățile cu vii din întreaga Oltenie. Cele mai multe venituri se obțineau în plasele Blahnița, Câmpu și Motru de Jos.

În plasa Blahnița se obțineau 10968 galbeni anual din exploatarea țărinelor.

Cele 8 proprietăți existente aparțineau mănăstirilor Tismana, Cozia, Crasna, precum și Episcopiei Râmnicului și Mitropoliei. Se remarcă prin venituri proprietățile Rogova, arendată între 1841-1844 cu 31840 lei, Ploștina, arendată pe 1846 cu 25030 lei și Pristolu, arendată împreună cu alte 2 moșii (Cușmiru și Piatra Albă) cu 9000 de taleri.¹⁶

De pe cele 7 proprietăți din plasa Câmpu, mănăstirile obțineau 6416 galbeni, cele mai însemnate trăgându-se din folosirea țărinelor – 5220 galbeni. Cele mai multe venituri erau obținute pe proprietățile Cușmiru, Punghina, Fântâna Banului, Maglavitu. Moșia Fântâna Banului se arenda în 1858 cu 107500 lei, iar moșia Maglavitu, alături de Ostroveni, Mărăcine, Gabru și Murta se arendau cu 383460 lei.¹⁷ În plasa Blahnița mănăstirile neînchinat obțineau din valorificarea viilor 1017 galbeni. Proprietățile cele mai valoroase, cu un venit anual cuprins între 1000 și 3000 de galbeni, erau situate spre Dunăre, reprezentând 31% din totalul proprietăților.

Media veniturilor unei proprietăți aparținând mănăstirilor închinat era de 274 galbeni. Aici nici o proprietate a mănăstirilor închinat nu avea venitul peste 1000 de galbeni (85% cu venitul sub 500 galbeni).

Din cei 1917 galbeni, venitul părții de moșii lucrate era de 1741 galbeni. Cele mai valoroase erau proprietățile mănăstirilor Căluu și Hotărani, din plasele Blahnița și Câmpu. Având cele mai mici proprietăți din întreaga Oltenie (media unei proprietăți fiind de 735 pogoane), veniturile obținute din arendarea acestora sunt estimate la 3165 galbeni, adică o medie de 45 galbeni de proprietate.

Deținând 58 de proprietăți, cu o suprafață totală de 93854 pogoane, din care 61,37% o reprezenta partea lucrată, mănăstirile neînchinat din Romanați realizau un venit anual de 36127 galbeni, cu o medie de 620 galbeni pe proprietate.

Ponderea proprietăților cu venituri mari este de 31%. În județul Romanați ponderea veniturilor rezultate din exploatarea pământurilor arabile este printre cele mai mari din Oltenia, 90%. Cele mai mari venituri se obțineau în plasele Balta, Ocolu și Oltu de Jos. Cele 2431 pogoane de vie aduceau un venit de 1022 galbeni. În plasa Balta se obțineau veniturile cele mai mari, aici găsindu-se marile proprietăți ale mănăstirilor Bistrița (Ianca, Potelu, Dașova, Siliștea-hotar, Siliștea-Corabia) și Cozia (Orlea). În

¹⁶ Arhivele Naționale București, *Manuscrise*, 142, f. 65 și *Logofeția*, 15/1842., f. 89

¹⁷ Arhivele Naționale Craiova, *Prefectura județului Dolj.*, 31/1864, p. 40-45 și 25/1859, f. 309

această plasă de pe cele 26350 pogoane arate se obținea un venit anual de 10812 galbeni. Având în vedere ponderea pe care o ocupau aici culturile de porumb și grâu, morile mănăstirești aduceau venituri substanțiale (410 galbeni/an).

Cele mai vizate proprietăți la arendare erau Ianca, Potelu, Orlea și Dașova. În anii 1826-1829 Ianca, Potelu, Dașova și alte 3 proprietăți mai mici erau arendate cu 39000 taleri.¹⁸

Proprietate foarte valoroasă a fost Studina, care s-a arendat în toată perioada secolului al XIX-lea cu sume foarte mari: 1826-1829 cu 13000 taleri anual, în 1839 cu 43079 taleri, iar în 1851 cu 250000 lei.¹⁹ Valoroasă în toată această perioadă a fost și proprietatea Orlea, a mănăstirii Cozia, care se arenda în 1851 cu 141500 lei.²⁰

În Romanați cele 13 proprietăți aparținând mănăstirilor închinat totalizau 122384 pogoane, dintre care doar 9663 erau cultivate. Ponderea foarte scăzută a suprafețelor cultivate (7,8%) explică și veniturile foarte mici pe care le obțineau alte mănăstiri de pe proprietățile deținute. Media venitului pe o proprietate era de 526 galbeni. Cele 9663 pogoane lucrute dădeau un venit de 5931 galbeni, aceasta însemnând că fiecare pogon lucrat aducea un venit sub un galben.

Foarte mici erau și veniturile obținute din exploatarea viilor. Cele 346 pogoane cultivate cu vii aduceau un folos anual de 84 de galbeni. Veniturile erau completate cu cele ale hanurilor, băcăniilor și cârciumilor, care erau estimate la 528 galbeni. Din cele 13 proprietăți doar două au venitul peste 1000 de galbeni. Cele mai mari venituri se obțineau în plasele Oltețu și Oltu de Jos. Mănăstirea Hotărani obținea cele mai mari venituri, având 5 mari proprietăți.²¹

În județul Vâlcea mănăstirile neînchinat dețineau 84 de proprietăți, media de proprietate fiind de 887 pogoane. Aceasta este o medie foarte mică, în comparație cu media județului Dolj – 4081 pogoane și Mehedinți cu 3310 pogoane. Veniturile acestor proprietăți erau estimate la 25958 galbeni, din care 20290 proveneau din exploatarea pământurilor cultivate. Spre deosebire de proprietățile particulare din acest județ, unde proporția proprietăților care aveau un venit anual sub 10 galbeni era covârșitoare, proprietățile ecleziastice au venituri, în cea mai mare parte, peste 100 de galbeni.²² În acest județ cele mai multe proprietăți au venituri medii (între 500 și 1000 de galbeni).

Iată procentele cu care contribuiau la veniturile proprietăților țarinile, viile, pădurile, morile, hanurile:

Nr. crt.	CATEGORIA	VENITUL ANUAL	PROCENTUL
1	Exploatarea țarinelor	20290	78,16%
2	Exploatarea viilor	1433	5,5%
3	Hanuri, băcănii, pivnițe	1637	6,3%
4	Casele de pe proprietate	1841	17,09%
5	Morile	618	2,38%
6	Pădurile	139	sub 1%

¹⁸ Arhivele Naționale București, *Manuscrise*, 142, f. 66

¹⁹ *Ibidem*, *Logofeția*., dos. 28/1843, f. 89

²⁰ *Ibidem*, *Manuscrise*, 142, rola 70/72, p. 6

²¹ Cezar Bolliac, *Monastirile din România (monastirile închinat)*, București, 1862, p. 444-446

²² Marin Popescu-Spineni, ... *op. cit.*, p. 154

Cele mai mari venituri le realizau mănăstirile Bistrița, Cozia, Horezu, Arnota și Episcopia Râmnicului.

În plasele Oltu, Otăsău și Ocolu veniturile obținute erau în jur de 5000 galbeni (Oltu – 5461, Otăsău – 5339 și Ocolu - 5810).

Prezentăm câteva din veniturile unor proprietăți aparținând mănăstirilor neînchinat din Vâlcea: Milostea – 42000 lei/an; Foleștii de Sus – 44800 lei/an; Vaideeni – 48000 lei/an și Vatra mănăstirii Bistrița cu 34000 lei/an.²³

În județul Vâlcea ponderea suprafețelor și a veniturilor așezămintelor închinat a fost foarte redusă. Cele 7 proprietăți se concentrau în plaiul Horezu și în plasele Oltu și Oltețu de Jos, având o suprafață de 7598 pogoane, din care 3107 lucrate. Întrucât suprafața ocupată de păduri și fânețe deținea un procent ridicat – 59,10%, veniturile erau mici – 2025 galbeni anual. Proprietățile așezămintelor închinat din Vâlcea aveau ca proprietari Schitul Stănești (aparținând mănăstirii Zlătari) și mănăstirea Căluuiu. Ca și în celelalte județe ponderea cea mai importantă în structura veniturilor o aveau țarinele cu 1831 galbeni. Sume extrem de mici se obțineau din păduri – 18 galbeni și vii – 54 galbeni. Veniturile cele mai importante se concentrau în plasa Oltu, unde se găseau proprietățile mănăstirii Zlătari (Schitul Stănești).

Iată ce venituri se obțineau de pe urma câtorva dintre proprietăți:²⁴ Stănești – 30400 lei/an; Lungești – 16950 lei/an; Tomșani – 11500 lei/an; Frânceștii de Jos 9450 lei/an, Bălcești – 409 lei/an.

Analiza veniturilor obținute de așezămintele ecleziastice evidențiază rolul esențial pe care l-a avut arendașia în funcționarea domeniului mănăstiresc.

Nefiind proprietari în înțelesul real al cuvântului, egumenii mănăstirilor n-au dobândit conștiința proprietății. Din acest motiv au și transferat responsabilitatea explorării economice a domeniilor pe seama arendașilor.

Veniturile dobândite din arenze au constituit sursa esențială a existenței domeniului mănăstiresc.

Suma totală a arenzilor proprietăților ecleziastice neînchinat din Oltenia în 1862 a fost de 252826 galbeni, cu o medie de 613 galbeni pe proprietate. Cele mai mari venituri din arendare erau obținute de pe proprietățile mănăstirilor neînchinat din județul Dolj. Aici media arenzii pe o proprietate a fost de 1897 galbeni. Venituri mari din arendare erau obținute și de pe proprietățile din Romanați și Mehedinți. În plasa Balta din județul Romanați media venitului din arendare pe o proprietate era de 2496 galbeni.

Aceeași valoare mare a veniturilor provenite din arenze o întâlnim și la proprietățile mănăstirilor închinat din județul Dolj. Aici media veniturilor din arenze, pe o proprietate, a fost în 1862 de 1710 galbeni. În plasele Balta și Câmpu media a fost de 1888 respectiv 5050 galbeni.²⁵

Prezentăm în continuare o parte a veniturilor obținute din arenze pe proprietățile ecleziastice din Oltenia. Astfel, între 1826 și 1829, 38 de proprietăți ecleziastice din Oltenia erau arendate cu suma de 159450 taleri. Iată care sunt acestea:²⁶

²³ Arhivele Naționale, Rm. Vâlcea, *Prefectura județului Vâlcea*, dos. 23/1861, f. 36-48

²⁴ *Ibidem*, dos. 32/1864, f. 406

²⁵ *Analele statistice...*, op. cit., p. 59

²⁶ Arhivele Naționale București, *Manuscrise*, 142, f. 64-66

Așezământul ecleziastic	Proprietatea	Județul	Suma de arendare (în taleri)
I. Mănăstirea Bistrița	Celeiu	Romanați	Toate s-au arendat cu 39000 taleri
	Dașova		
	Câmpul Părului		
	Ianca		
	Grădinile		
	Potelu		
	Potopinu		
	Vădastra		
	Studina		
II. Mănăstirea Tismana	Pârâu	Gorj	3600
	Bistrița cu moara	Mehedinți	7500
	Bistrețu	Dolj	14100
	Rogova	Mehedinți	6000
	Comani	Mehedinți	4500
	Iliești și Turceni	Gorj	27000
	Cărăieni	Ialomița	5100
III. Mănăstirea Cozia	Jiblea	Argeș	9000
	Sălătrucu		
	Șerbănești		
	Vițichești	Muscel	1800
	Bratovoiești	Argeș	450
	Marcea	Vâlcea	3000
	Gura Văii	Mehedinți	900
	Cușmiru		9000
	Pristolu		
	Piatra Albă		
	Călimănești	Vâlcea	4500
	Frăsinetu	Romanați	Toate s-au arendat pentru plata Sinisforalei
	Vădăstrița		
Orlea			
Belitori	Teleorman		
III. Mănăstirea Gura Motrului	Gura Motrului	Mehedinți	24000
	Ionești	Gorj	
	Slătiniu	Mehedinți	
	Brănești		
	Zlaşoma		
	Țiu	Dolj	

În anul 1836 proprietățile din Țara Românească închinat sfântului Mormânt aduceau un venit anual din arenze de 881747,18 taleri. Iată veniturile provenite din arenze ale așezămintelor din Oltenia închinat Sfântului Mormânt:²⁷

- Mănăstirea Bucovățu – 6050 taleri
- Mănăstirea Țânțăreni – 8829 taleri
- Mănăstirea Căluui – 19276 taleri
- Mănăstirea Roaba – 3600 taleri
- Mănăstirea Baia de Aramă – 725 taleri
- Mănăstirea Hotărani – 3290 taleri

În același an, mănăstirile neînchinat din Oltenia obțineau din arenze următoarele venituri:²⁸

- Mănăstirea Tismana – 31660 taleri
- Mănăstirea Bistrița – 27890 taleri
- Mănăstirea Motru – 9550 taleri
- Mănăstirea Horezu – 19571 taleri
- Mănăstirea Sadova – 18000 taleri

În anii următori sumele provenite din arenze cresc foarte mult datorită creșterii nevoilor de produse agricole pe piața internă și externă și implicit, a creșterii prețurilor produselor agricole.

La 13 februarie 1842 s-a făcut scoaterea la mezat a moșiilor mănăstirilor Tismana, Cozia, Sadova și Motru. Iată câteva din sumele de strigare ale moșiilor:²⁹

- Vatra mănăstirii Gura Motrului 18000 taleri
- Călimănești cu gura Văii 1500 taleri
- Vatra mănăstirii Tismana 6000 taleri
- Vatra mănăstirii Arnota 9000 taleri
- Vatra mănăstirii Sadova 50000 taleri

Din arenze, în 1842 mănăstirile Cozia, Bistrița, Motru, Sadova și Arnota strângeau 1185916 lei. Iată repartizarea acestora:³⁰

- Mănăstirea Tismana 403921 lei
- Mănăstirea Cozia 378455 lei
- Mănăstirea Bistrița 150110 lei
- Mănăstirea Gura Motrului 110990 lei
- Mănăstirea Sadova 53415 lei
- Mănăstirea Arnota 92025 lei

Din arendarea a 10 moși din Vâlcea, postelnicul Scarvat obținea în 1843 suma de 79160 lei. În același an, mănăstirea Cozia obținea din arenzile a 11 moși suma de 100865 lei. Sume importante obțineau și alte mănăstiri (Tismana, de pe vatra mănăstirii 75353 lei, Sadova 27420 lei din arenda a două moși).³¹

Anii repețați de secetă au condus la creșterea nevoii de produse agricole și, implicit, la creșterea sumelor de arendare a proprietăților. La 17 februarie 1855 a avut

²⁷ Arhivele Naționale București, *Condica Sf. Mormânt*, rola 117, f. 396-397

²⁸ *Ibidem*, f. 11-14

²⁹ *Ibidem*, *Logofeția pricinilor bisericesti*, 15/1842, f. 100

³⁰ *Ibidem*, *Logofeția*, dos. 15/1842, 100-104

³¹ *Ibidem*, *Logofeția*, dos. 25/1843, vol.I, f. 7

loc arendarea moșiei Orlea, a mănăstirii Cozia. Licitația a început de la 100500 lei și a urcat până la 140500 lei când „nearătându-se doritor” s-a arendat postelnicului Puia Bellu. O sumă mare se obține și din arendarea proprietății Bistrița, Studina a mănăstirii Bistrița, la care licitația a început de la 303000 lei și a urcat până la 322500 lei când a fost adjudecată de arendașul Teodor Ceapolu.³²

Veniturile în 1852 ale Episcopiei Râmnicului erau de 432658,30 lei. În același an Mitropolia obținea un venit de 1653721,35 lei, iar Episcopia Buzăului și Argeșului obțineau 611083 lei, respectiv 382377 lei. În total cele 4 înalte instituții ecleziastice obțineau din arenda 3070840,25 lei, la care se adăugau alte venituri în sumă de 1089,20 lei.

Din analiza condicele de venituri și cheltuieli ale mănăstirilor și ale Casei Centrale pe anii 1820-1863 desprindem modul în care domeniul mănăstiresc oltean își colectează și își cheltuie veniturile obținute, felul în care acesta se racordează la mecanismele noului mod de producție.

Cultura cerealelor deține prioritate în asigurarea veniturilor proprietărești, comercializarea acestora făcându-se cu predilecție pe piața internă.

În anul 1827 mănăstirea Căluu obținea 10% din venituri prin vânzarea directă a grâului. În 1821 cei 2929 taleri obținuți de pe moșia Motrului proveneau din vinderea porumbului (676 băniți, cu un taler banița), din dijme și clăci (762 taleri și 12 bani), din vinderea vinului și rachiului și, ca noutate, comercializarea tutunului (65 taleri și 32 bani, de pe cele 156 ocale de tutun).

Moșiile Ionești și Brănești își constituiau veniturile din vânzarea cerealelor. De pe 46908 ocale de porumb și grâu se obțineau 2345 taleri, vânzarea făcându-se cu 5 taleri, banița de cereale. Se constată o apropiere a prețului baniței de grâu și porumb.

Sumele obținute din comercializarea vinului și rachiului sunt mici, variind între 100 și 200 de taleri. Veniturile acestor două moșii erau completată cu sumele ce reveneau din dreptul de vamă, de la mori, pive și din obștia dăracului.

Mănăstirea Jitianu își agonisea veniturile din comercializarea cerealelor, din cârciumărit, din birul țiganilor, de la mori și din vinăriciu.

Veniturile provenite din vânzarea băuturilor își au proveniența atât în dreptul de vinăriciu cât și în vinul obținut de mănăstiri de pe viile proprietărești, lucrate exclusiv cu muncă salariată.

Cea mai mare parte a veniturilor obținute pe proprietățile ecleziastice era folosită pentru acoperirea cheltuielilor interne (întreținerea așezămintelor, plata personalului, susținerea unor așezăminte publice). Din analiza bilanțului Casei Centrale și a Episcopiei Râmnicului reiese că aproximativ 30% din venituri erau cheltuite pentru întreținerea personalului așezămintelor.

Mănăstirile nu reușesc să asigure din venituri continuarea ciclului de producție la un nivel superior. O parte însemnată a cheltuielilor se îndreaptă către achitarea datoriilor la instituțiile centrale (Casa Țării Mitropoliei, Episcopia Râmnicului). Din cei 18840 taleri cheltuiți în 1821 de mănăstirea Căluu, 4980 taleri (26%) reprezenta sumele transmise la Casa Țării sau cheltuielile făcute pentru răspunderea banilor. Alte sume se îndreaptă spre achitarea drumurilor la Craiova și București, precum și plata

³² *Ibidem, Manuscrise*, 420-429, rola 121, c. 420-429

unor mari bioeri de la Caimăcămia Craiovei, care s-au deplasat în diferite pricini la mănăstire.

Mănăstirea Motru a cheltuit 53% din venituri (9490 taleri) pentru acoperirea datoriilor la Casa Țării.

Sumele cele mai mari se îndreaptă către întreținerea așezămintelor religioase și susținerea cultului. În 1821, 2900 taleri, reprezentau sîmbriilor slujitorilor cultului și ale slugilor mănăstirii Căluu, iar 3710 taleri reprezentau banii cheltuiți cu masa și îmbrăcămintea călugărilor (adică 20% din totalul cheltuielilor).

În 1856 mănăstirea Arnota cu oamenii de pe proprietățile sale (călugării, preoții, bucătarii, vizitii, vierii și păzitorii mămăstirii) cheltuiseră 12290 lei, de aproximativ 10 ori mai mult decât arenda unei moșii importante (Cucești).³³

În 1860 mănăstirile din Vâlcea făceau următoarele cheltuieli de întreținere: Arnota 96000 lei, Govora 25440 lei, Bistrița 60200, Schitul Cornetu 1550, Schitul Cetățuia 7000, Schiturile Iezerul și Bradu 2400, Schitul Ivănești 7000, Schitul Fedeleșoiu 27880.³⁴

Cheltuielile pe care le fac așezămintele ecleziastice cu continuarea și dezvoltarea producției sunt mici. Cheltuielile cu reparațiile instalațiilor de pe moșiile mănăstirii Căluu ating suma de 425 taleri. Cei mai mulți bani se îndreaptă spre reparația morilor și a pivelor. În 1821 mănăstirea Motru cheltuia 3500 de taleri pentru întreținerea morilor și facerea podului de peste râul Motru.

Munca salariată este prezentă pe domeniu încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea și este reprezentată de argații folosiți la paza porcilor, a mănăstirii și a celor care lucrează la întreținerea viilor, a morilor, a pivelor și a dăracului.

Prezentăm, spre exemplificare sumele de bani cheltuite pentru întreținerea unor vii mănăstirești din județul Vâlcea:³⁵

1. Pentru viile mănăstirii Horezu din dealul Drăgășani s-au cheltuit în 1862 5627 lei, constând în tăiat, săpat, cărat struguri și simbria a doi veri.

2. Pentru viile Schitului Dintrunlemn din dealurile Drăgășani și Mitrofani s-au cheltuit 8921 lei, constând în tăiat, reparat gard, cărat struguri și plata a 2 veri.

3. Pentru via Schitului Dintrunlemn, din Troianu s-au cheltuit 108 lei.

4. pentru viile Schitului Surpatele din Sutești și Călina s-au cheltuit 10841 lei, din care simbria verului 121 lei.

5. pentru viile Schitului Mamu, din dealul Fumureni s-au cheltuit 11467 lei, simbria verilor fiind 158 lei.

Alte cheltuieli legate de producție s-au referit la extragerea și comercializarea sării. Așezămintele Brâncovenești primiseră pentru această activitate în anul 1852 suma de 142817,10 lei pe care i-au cheltuit astfel:³⁶

- 66230,29 chiria transportului a 116740 ocale de sare
- 3152,16 chirie transport, restantă din 1851
- 20071,26 leafa slujbașilor de la cancelarie

³³ Arhivele Naționale București, *Mănăstirea Arnota*, 154/1857, f. 24

³⁴ Arhivele Naționale Rm. Vâlcea, *Prefectura județului Vâlcea*, 24/1860, f. 468-470

³⁵ *Ibidem*, dos. 84/1862, f. 339-340

³⁶ Arhivele Naționale București, *Manuscrise*, 439, r. 123, c. 331-353

Așadar, domeniul mănăstiresc își folosește imensele resurse pentru nevoile interne de existență, fără o privire în viitor. Proiecția viitorului nu are în vedere găsirea unor noi surse de sporire a veniturilor și, de aici, încetinirea cu care se racordează la nou. Mănăstirile găsesc în vechile metode de exploatare a domeniului, renta feudală și arendașia, mecanismele prin care își asigură produsele agricole necesare existenței personalului ecleziastic și cele utilizate în exercitarea cultului (tămâie, lumânări, ulei etc.). Aceste vechi metode asigură și un surplus, care este comercializat pentru alte nevoi interne ale domeniului (îmbrăcăminte, odoare, cărți, icoane).

Au existat și tentative de accesare a noilor metode de exploatare a proprietăților ecleziastice, de implicare în mecanismele economiei capitaliste. Astfel, proprietarii ecleziastici obțin foloase importante din activitățile comerciale în care relațiile marfă-bani devin prioritare.

Racordarea proprietarilor ecleziastici la noile realități economice sunt vizibile în comercializarea băuturilor alcoolice (mănăstirile ținând în târguri și orașe hanuri și cârciumi) în vânzarea peștelui provenind din bălți sau din obligațiile contractuale ale arendașilor sau în activități de cămătărie.

În aprilie 1850 s-a judecat procesul dintre Milea Dunovici, pentru vânzarea unei prăvălii în orașul Craiova „supusă la plată cu embatic” către mănăstirea Sadova. Peștele se vindea între 30 și 35 parale ocaua, care se comercializa cu știrea mănăstirii, fiind obținut din balta Gârla Orlii. Mănăstirea obținea mari venituri din această activitate căci „80 de oameni în curs de 90 de zile cu năvodul au luat pește din Gârla Orlii”, cam 7200 ocale, prețul pe oca fiind de 35 parale. Din cele prezentate rezultă că din Gârla Orlii, din dările proprietărești și din folosul peștelui, arendașul obținea 25400 lei.³⁷ Arendașul moșiilor Orlea, Vădăstrița și Vișina din Romanai se plânga Departamentului trebuințelor Bisericești că egumenul Coziei i-a interzis să facă vânzare de pești din balta Orlea „deși toți arendașii dinaintea mea au închis-o și au vândut pește”.³⁸

Venituri importante din comercializarea peștelui obțin arendașii proprietăților de la Dunăre ale mănăstirilor Tismana, Cozia, Govora și Bistrița. Importanța pe care o acordau mănăstirile comerțului cu pește reiese cel mai pregnant din disputa pe care au purtat-o mănăstirile ce au stăpânit Balta Bistrețu. Fiind de fapt un uriaș complex de bălți, grinduri și gârle, Balta Bistrețu aducea mari foloase, de vama de pește bucurându-se aproximativ 10 așezăminte ecleziastice (Tismana, Govora, Vieroș, Hotărani, Stănești, Jițianu, Horezu, Arnota, Segarcea, Zlătari). La începutul secolului al XIX-lea, o dată cu liberalizarea comerțului în Principate (1829), interesul pentru comercializarea peștelui din bălți a crescut. Mănăstirile își țin în orașe prăvălii unde comercializează peștele. Mănăstirea Tismana, care a stăpânit de la început balta va purta procese îndelungate cu „noii veniți”, adică cu mănăstirile Stănești și Segarcea etc. Procesele cu mănăstirile Stănești și Segarcea se vor întinde pe durata a două decenii (1835-1853). La 1843 venitul bălții era estimat la 220924 lei, sumă cu care se arenda numai balta, fără moșie.³⁹

³⁷ *Ibidem*, *Logofeția*, 14/1849, f. 12-69

³⁸ *Ibidem*, *Logofeția*, 32/1843, f. 1-3

³⁹ Chiriță M., *Balta Bistreț și mănăstirea Tismana în documentele vremii (1387-1863)* în Mitropolia Olteniei, 4/1983 p. 100

Alți egumeni se acomodează la noile relații capitaliste preferând să obțină bani din cămătărie. Semnificativ este împrumutul pe care-l dădea egumenul mănăstirii Strehaia sub motivul „acei bani stau degeaba”.⁴⁰ Paharnicul Ioan Sărdescu se împrumuta 30000 lei de la mănăstirea Strehaia, care avea mai mulți datornici cu sume ce urcau până la 100000 lei.⁴¹ Bani cu împrumutul dau și alte mănăstiri (Arnota, Sadova, Segarcea etc.).

Racordarea așezămintelor ecleziastice la suflul nou, al relațiilor capitaliste, se poate exemplifica și printr-o altă categorie de venituri pe care acestea le obțineau. Este vorba despre veniturile obținute de pe locurile date cu embatic.

Mănăstirile, Episcopia Râmnicului, Mitropolia și bisericile mari din orașe au închiriat (arendat) sub formă de embatic terenuri cultivate, case și hanuri, pivnițe, prăvălii. Cele mai multe dintre proprietățile care se dau cu embatic au fost în orașe și târguri (Craiova, Râmnicu-Vâlcea).

Fac obiectul acestor embaticuri moșii, plantații de vii, mori și vaduri de moară, case, hanuri și prăvălii, locuri de casă. Embaticarii vor contribui la dezvoltarea relațiilor capitaliste în lumea orașelor, cei mai muți fiind meseriași și negustori. Dintre cei care solicită locuri cu embatic în orașe 90% sunt mici meseriași și negustori. Între meseriași embaticarii se disting cei cu legături în industria textilă și de încălțăminte (marchitani, boiangii, bogasieri, croitori, pălărieri, cojocari, șelari, ceaprazari, șepcari, pânzari, cizmari). Sunt însă și alte categorii de meseriași care cer locuri cu embatic de la așezămintele ecleziastice: cafegii, tutungii, lumânărar, căldărari, simigii, brutari, măcelari etc. O categorie importantă a embaticarilor a constituit-o negustorii. Și aici obiectul afacerii a fost extrem de variat (neguțători de haine, băcani, cârciumari, pescari etc.).

Mănăstirile Tismana, Cozia, Strehaia, Episcopia Râmnicului obțineau venituri importante din embaticuri.⁴²

În general embaticarii își achitau sumele cuvenite, dar documentele înregistrează și numeroase cazuri în care așezămintele religioase fac apel la organele de judecată pentru a-și obține drepturile din embaticuri.

În 1861, mănăstirea Cozia se arăta tare nemulțumită de embaticarul ce exploata via schitului Trivale.⁴³ Asemenea nemulțumiri manifestă mănăstirile Tismana, Segarcea, Strehaia etc.

Avocatul așezămintelor brâncovenești va purta un lung proces cu Dimitrie Penciu și Mihai Stancovivi, care țineau în Craiova un han cu embatic. În repetate rânduri mănăstirea Horezu va cere anularea embaticului, pe motiv că Stancovivi „nu a plătit nimic”.⁴⁴

Conflictele legate de embaticuri vor continua și după secularizare, ele rezolvându-se doar prin intervenția hotărâtă a statului, care va răscumpăra printr-o lege specială embaticurile.

Încă de la începutul secolului al XIX-lea așezămintele ecleziastice contribuiau cu sume variabile la susținerea unor așezăminte publice.

⁴⁰ *Ibidem*, dos.28/1841, f. 1-3

⁴¹ *Ibidem*, 31/1841, f. 16-23

⁴² *Ibidem*, 55/1831, f. 16-32, 10/1837, f. 6-19, 53/1833, f. 4-12

⁴³ Arhivele Naționale București, *Mănăstirea Cozia*, 71/1861, f. 4

⁴⁴ *Ibidem*, *Mănăstirea Horezu*, 236/1860, f. 3-10, 29-32, 70-72

Pentru întreținerea așezămintelor publice, mănăstirea Obedeaua da în 1832 suma de 7900 taleri. Mai multe mănăstiri din Oltenia contribuiau în aceeași perioadă la susținerea „Spitalului iubirii de oameni”. Astfel, în 1822, mănăstirea Arnota da din arenze pentru acest spital 2925 taleri, mănăstirea Govora 3833 și mănăstirea Sadova contribuia cu 2000 taleri, iar Episcopia Râmnicului cu 400 taleri.⁴⁵

Între 1831 și 1833 la „Casele făcătoare de bine”, din arenzile moșiilor mănăstirești trebuiau date:⁴⁶

- la „Spitalul iubirii de oameni”, de la vistierie se dădeau 25000 lei și de la mănăstiri 50000 lei
- la „Școlile Naționale”, de la vistierie se dădeau 58332 iar de la mănăstiri 116668 lei
- la „Copiii sârmani”, de la vistierie se da suma de 16668 iar de la averile mănăstirești 33332 lei

Mănăstirile din Oltenia care contribuiau cu sume la aceste așezăminte publice erau Govora (2017 lei), Strehaia (8500 lei) și Arnota (7970 lei).⁴⁷

În anii următori, contribuțiile mănăstirilor la întreținerea așezămintelor publice au crescut. În 1832 cele 3 mănăstiri amintite contribuiau cu 21383 lei, iar peste un an contribuțiile lor s-au triplat, ajungând la 78933 (Arnota – 25100, Strehaia – 17000, Govora – 33833). Din veniturile sale, în același an, Mitropolia da pentru întreținerea acestor instituții de binefacere suma de 174725 lei.⁴⁸

Regulamentul Organic legiferase îndatorirea mănăstirilor și a vistieriei de a vărsa anual către „Casele făcătoare de bine” suma de 600000 lei (400000 din averile mănăstirești și 200000 de la vistierie).

Mănăstirile vor înregistra în anii următori mari datorii către aceste așezăminte.

În ianuarie 1835 mănăstirile din Țara Românească aveau o datorie de 572526 lei către Casa Centrală. Către „Spitalul iubirii de oameni” mănăstirea Arnota avea 25100 iar Govora 58550 lei. Către „Casa Copiilor Sârmani” datoria era de 1700 lei.

Între anii 1833-1834 din prisosul arenzilor mănăstirești se primise la Mitropolie, pentru întreținerea așezămintelor de bine, suma de 569291 lei.⁴⁹

Și în anii următori mănăstirile vor susține financiar așezămintele de bine, dar din variate motive vor acumula restanțe tot mai mari către Casa Centrală.

Domeniul mănăstiresc ajunsese într-un impas economic. Aceasta rezultă din echivocul dreptului de proprietate și a dreptului de folosință.

Arendașii nu fac investiții de durată pe moșii, ei cel mult, repară vechile instalații. Ei nu investesc în ciclul productiv. La rândul lor, egumenii abia asigură din venituri plata datoriilor la instituțiile centrale și nevoile cultului. O parte a venitului se îndreaptă spre cota muncii salariate și întreținerea „așezămintelor de bine”.

Domeniul mănăstiresc devenise o întreprindere capitalistă care trebuia gestionată în sens capitalist, pentru a produce o valoare adăugată.

⁴⁵ *Analele Parlamentare*, Tom V, partea I, 1834-1835, p. 142-179

⁴⁶ *Ibidem*, p. 179-185

⁴⁷ *Ibidem*, p. 222

⁴⁸ *Ibidem*, p. 226

⁴⁹ *Ibidem*, p. 142-185

Structura veniturilor și cheltuielilor evidențiază o neconcordanță vizibilă între uriașul potențial economic al proprietății ecleziastice și contribuția acesteia la eșafodajul economic al statului. Statul devine tot mai interesat de gestiunea proprietăților mănăstirești, mai ales a celor închinare, ale căror venituri se scurgeau spre așezămintele din Orient. Pe fondul nevoilor de modernizare a societății românești apare o nouă problemă - secularizarea averilor mănăstirilor închinare - idee deschisă de programul revoluționar al lui Tudor Vladimirescu și continuată de generația pașoptistă, care o va și finaliza la 1863.

Summary

The analysis of the incomes obtained by the ecclesiastical settlements reveals the role that the leasing had in the functioning of the monasterial domain. The incomes obtained through leases represented the essential source of the existence of the monasterial domain. The incomes obtained through tithe and corvee continued to represent an important share.

The most important part of the incomes obtained by the ecclesiastical properties from Oltenia was used to cover the internal expenses (settlements upkeep, the payment of the personnel, the support of certain public settlements). Under these conditions, the monasteries did not manage to assure from the incomes the further development of the production cycle at a higher level. There also had been attempts of accessing the new methods of ecclesiastical properties exploitation and of involvements in the devices of the capitalist economy. In the modernization process of the Romanian state, the collective mentality is favorable to the monasterial field reformation, in order to attract its great resources into the economical and financial circuit. The secularization of the monasterial wealth, accomplished in December 1863 will solve this delicate and controversial problem.

(Rezumat tradus de autor)